

Список використаних джерел

1. Байдак М. Жінка в умовах війни у світлі повсякденних практик (на матеріалах Галичини 1914–1921 рр.): дис. канд. іст. наук: 07.00.01. Львів, 2018. 308 с
2. ЖІНОЧА ЧОТА ЛЕГІОНУ УКРАЇНСЬКИХ СІЧОВИХ СТРІЛЬЦІВ URL: <https://irp.te.ua/zhinocha-chota-legionu-ukrayins-ky-h-sichovy-h-stril-tziv/>
3. Ідзьо В. Австрійський полк «Українські Січові Стрільці» (1914–1918), німецька дивізія «Галичина» (1943–1945) – військові бойові формування з українців у часи першої та другої світових воєн та їх участь в українському державотворенні у першій половині ХХ століття. Львів, Видавництво Університету «Львівський Ставропігійон», 2016. 40 с.
4. Кабаровська С. Олена Степанівна. Хорунжий Січових Стрільців на засіданні «Українського жіночого комітету помічі» для ранених у Відні дня 15 січня 1915 року (На спомини) // Українське слово. Львів, 31 січня 1916. Ч. 28. 150 с.
5. Лазарович М. Легіон Українських Січових Стрільців. Тернопіль, 2005. 592 с.
6. Сварник Г., Фелонюк А. Записки старшого десятника Олени Степанівної (29 вересня – 1 грудня 1914 р.) / Спогади і нариси. Львівське відділення ІУАД // Наукові записки: Серія «Історія» ім. М. Грушевського НАНУ. Львів, 2009. 632 с.

Діана ДЕМИДЯК

здобувачка вищої освіти першого рівня історичного факультету Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

ВЕЛИКА ВІЙНА ЯК ПРИЧИНА ЗМІН СУСПІЛЬНОГО ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЖІНКИ

Перша світова війна ґрунтовно перекроїла європейське суспільство, у тому числі й українське та привела до численних змін у соціально-культурному житті населення. Війна принесла важливі переміни, що стосувались усіх частин соціуму й напевне кожную складову частину людського життя. Перша світова й залишилась у свідомості поколінь подією, що перемінила життя. Вона вплинула на процеси в суспільстві, які розпочались ще у довоєнні часи, та саме військові дії стали тією рушійною силою, що призвели до суттєвих змін в суспільному та культурному житті населення.

Соціальна історія часто зверталась до проблеми впливу глобальних подій на життя населення того чи іншого історичного періоду. У другій половині ХХ ст. під впливом формування «нової соціальної історії» у науці формується думка про важливість жіночого досвіду в оцінці питання соціокультурного життя. Та в Україні це питання залишається доволі маловивченим. Якщо дослідження не стосується виключно жіночого досвіду, то ця частина людства в більшості фігурує у двох групах питань – повсякденному житті та доброчинності.

Цілком зрозуміло, що вплив змін на жінок був різним – залежало се і від становища, яке ті займали до початку бойових дій, і від того, наскільки близько до лінії фронту вони перебували під час війни. Близькість до фронту впливала не тільки на фізичну небезпеку для жінок, а й на те наскільки рушійні переміни приносила війна у їх життя. Навіть жінки не залучені прямо у військові дії, відчували подих війни й були змушені зберігати власні родини, не зважаючи на армії, що проходили землями та бойові дії.

Перша різниця впливу війни на статті помітна навіть у цифрах. Згідно монографії О. Гладуна демографічні втрати українців у цій війні сягали близько 1,5 млн осіб. Жінки склали 18,6 %, чоловіки ж решту – 81,4 %, що спричинило зміну співвідношення статей у містах та селах України [4, с. 158] Саме на основі такої різниці втрат, ми можемо говорити про те, що роль жінки у суспільстві під час та після війни була збільшена та отримала значущу важливість. Багато жінок були залишені наодинці, в ролі голови родини, що було незвичним не тільки для них особисто, але й для суспільства у цілому.

З українських етнічних земель Австро-Угорщини мобілізовано не менше 300 тис. осіб; на території російської імперії – від 3,5 – до 4,5 млн осіб. В українських

губерніях російської імперії, станом на 1917 р., залишилося лише 39 % працездатних чоловіків, що працювали на власних господарствах [11, с. 73]. Незаповнене місце у власному господарстві та промисловості, були змушені зайняти жінки, які часто залишились головами родини, працюючи та турбуючись про осіб похилого віку та дітей.

Жінки залишались на звичних роботах – кухарок, економок, працівниць з дітьми чи служницями, але й опановували до того зовсім закриті для них професії. У галузях, що традиційно вважались чоловічими – металургії, залізорудній та кам'яновугільній промисловості кількість працівниць, зростає з початком Першої світової війни. Цей процес розпочинається з початком Першої світової, коли кількість вакантних робочих посад залишається надзвичайно високою, а більшою частиною населення міст через мобілізацію, залишаються жінки. Євген Джумига у своїй статті «Трудова мобілізація та умови праці жінок у передреволюційній період Першої світової війни 1914–1916 рр.», зазначав, що в Одесі кількість залучених у працю на промислових підприємствах жінок зростає до 77 % [5, с. 117]. Упродовж війни різноманітні міністерства дозволяли жінкам займати заборонені раніше посади. Наприклад, в російській імперії, спеціальним дозволом міністра сполучених шляхів жінкам дозволено обіймати певну низку посад, серед них двірників, посильних, сигнальників. Це явище було настільки химерним для тогочасного суспільства, що першу жінку – візника в одному з українських міст, у 1916 р., затримала місцева влада, й заборонила їй працювати [2, с. 59]. Явище таких дозволів було постійним й під час і після закінчення війни. Наприклад, у 1917 році, жінки отримали ще одну із раніше заборонених посад – цензора. Хоч неофіційно багато жіноцтва працювали на ній й раніше, будучи залученими власними чоловіками чи іншими родичами [7, с. 476].

Із закінчення Першої світової війни, кількість працюючих жінок аж ніяк не пішла на спад. Таке положення справ не було виключно українським явищем – схожий досвід отримували жінки усю Європу. Під впливом цього, в країнах Європи тільки зростає популярність руху суфражисток та інших жіночих рухів. Збільшилась кількість виступів за надання жінкам виборчих та інших прав, їх частка впливу в різноманітних політичних рухах. Велика кількість жінок були залучені до патріотичних рухів країн – учасниць Першої світової війни, інша ж обирала протилежну сторону – жінки займали значне місце у розвитку пацифістського руху. Війна поставила жінку у «найвідрадніше становище й навчила її давати собі раду» і це беззаперечно мусило вплинути на видимість жіноцтва у суспільстві [8, с. 3]. Це правило працювало й на українських землях.

Упродовж війни жінки доволі часто ставали учасницям різноманітних мітингів, протестів чи демонстрацій. Ці явища характерні для селянок та міських жительок, громадянок Австро-Угорщини та російської імперії. Різноманітні виступи та демонстрації протягом війни відбувались в Одесі, Львові та Києві. Весною 1916 р. Львів був сколихнутий демонстрацією, спричиненою нестачею харчів. Більшість невдоволених склали жінки та діти [6, с. 174]. Ще один із випадків жіночого непослуху стався в Одесі. Причини повсюдно були схожі – жінки вимагали надання допомоги через скрутні умови життя.

Варто згадати й київську демонстрацію до роковин смерті Т. Г. Шевченка, де за роботою Т.Ю. Герасимова, серед 200 учасників, більше сотні, а саме 114 склали жінки. Цей виступ мав менш побутовий характер й зводився до ідеї припинення боротьби за інтереси росії [3, с. 17].

О. Павлишин про явища жіночих виступів у селах Східної Галичини упродовж 1918 р. писав, як про «бабську революцію» [10, с. 161]. Жінки ставали на чолі виступів проти влади в декількох повітах, спричиняли погроми державного майна. Схожі виступи відбувались й у Наддніпрянській Україні. У 1916 р., в Подільській губернії новий перепис спричинив масові заворушення поміж селянства, де більшу частку населення склали жінки – «солдатки».

Емансипація для селянок носила, звісно, зовсім інший характер чим для жінок з інтелігенції чи вищих верств суспільства. Збільшення ролі жінок у суспільному житті міст, залучення їх на роботу в промисловості, надавало жіноцтву не тільки додаткові обов'язки, а й збільшувало їх видимість, рівень незалежності у родині. До війни, роль жінки у господарстві села була зовсім не малою, та традиційно для суспільства, вона залишалась на других ролях. З початком війни, разом із домашнім господарством склянки були змушені зайнятись традиційно чоловічою роботою із землею – вони сіяли, орали. Галицький діяч Іван Макух, що в роки війни вів адвокатську практику на землях Галичини, в Товмачі, писав про це так: «По селах жінки вели господарку так добре, як її вели чоловіки перед тим. Жінки їздили в поле орати, косити та возити снопи, як колись їх чоловіки» [9, с. 207]. Жінки розуміли покладену на них відповідальність і намагались зберегти родичів від смерті, злиднів та голоду. Це усвідомлення залишилось у жінок й по війні. І.Макух писав, що й через кільканадцять літ після війни, можна було побачити жінку, що їхала кіньми, а на возі сиділи чоловіки й розмовляли. За його висловом, «це робила жінка вже з привички, а не з konieczности» [9, с. 208].

Збільшення жіночої участі у громадянському суспільстві не могло залишитись без проявів у їх повсякденному житті. Частково, ними можна назвати зміни, котрі відбуваються в період війни й після неї із гардеробом. Власне, їх жіночі образи до війни характеризуються багатством оздоблення та багатошаровістю. Жінка до цього часу залишалась «ангелом в домі» та як нам відомо, цим ангелам довелось залишити будинки й салони на користь шахт та голодних мітингів. Тепер ж розкіш стала небажаною. Цінувалась простота крою та помірність. Раціонально, це цілком можна прояснити – війна створювала дефіцити тканин та оздоблення, а суспільна свідомість уважала марнотратство за недоречне та недопустиме у такий час. Одеські газетярі у 1916 р. пояснювали це тим, що «мода зіткнулась із дорожнечою, тепер взагалі не одягаються» [2, с. 67]. Гардероб галицьких жінок змінився не менше. М. Байдак відмічала, що плаття й спідниці жінок стали коротшими і під кінець війни могли бути вище колін. Особливо характерним це було для прифронтових територій. Значна частина галичанок переодягнулись у штани, що було немислимим у попередні десятиліття. Самостійна жінка у штанах та з цигаркою у зубах не була чимось дивним на Галичині, не зважаючи на те, що ще декілька років до цього жінка без супроводу була чимось дивним для галицьких вулиць [1, с. 128]. Самостійне життя в першу чергу потребувало зручності. Такою ж жертвою новітній самостійності стали і жіночі зачіски. Першими модою на коротке волосся використали жінки прямо залучені у військові дії – де часто не було можливості догляду, та й коротке волосся було не тільки вимушеністю, а й способом самовираження, що в чомусь частково копіював чоловічий ритм життя. Модні тенденції принесені в суспільство Великою Війною прекрасно прижились у ньому, нікуди не зникаючи й роки після неї. Варто відмітити, що вони прекрасно вписувались у світ нової, народженою війною та самостійністю, емансипованої жінки.

Перша світова війна була рушійною силою для зміни суспільних устоїв всієї Європи, не стали винятком для цього й українські землі. Belle Époque пішла у забуття полишаючи світову арену для бурхливого ХХ ст., сповненого перепитій, диктаторів та світових конфліктів. Перша світова зруйнувала знайомий світопорядок жителів Європи, залишаючи у минулому межі уявлень та традицій. Саме це несло в собі можливість створення нових ролей для жінок, не залишаючи їх ні поза державотворчими рухами, ні поза активним громадським життям. Велика війна створила умови для показу жінкою своєї суб'єктності, створюючи їй простір не завше із її власної волі. Процес змін відбувався неоднорідно й носив різний характер відповідно від статусу жінок, їх діяльності протягом війни та фізичного місця перебування.

Список використаних джерел

1. Байдак М.С. Простори жіночого повсякдення в роки Першої світової війни (на прикладі Галичини й у світлі особових джерел) // Історичні та культурологічні студії. № 6–7. (2014–2015). С.118–133.
2. Вільшанська О.Л. Повсякденне життя населення України під час Першої світової війни. // Український історичний журнал. 2004. №4. С. 56–70.
3. Герасимов Т. Ю. Повсякденне життя міського населення Правобережної України в роки Першої світової війни (1914 – лютий 1917 рр). Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. 2018. 179 с.
4. Гладун О.М. Нариси з демографічної історії України ХХ століття. НАН України, Ін-т демограф. Та соціальн. Дослідж. ім. М.В. Птухи. Київ. 2018. С. 158–159.
5. Джумига Є.Ю. Трудова мобілізація та умови праці жінок Одеси у передреволюційний період Першої світової війни (1914–1916 рр.) //Гуржіївські історичні читання, 2012. №5. С. 117–119.
6. Історія Львова в документах і матеріалах: Збірник документів і матеріалів, упоряд. У. Єдлінська, Я. Ісаєвич, О. Купчинський та ін. Київ 1986. 174 с.
7. Кириєнко О.Ю. Маргіналізація суспільства. Становище жінок, дітей, військовополонених. Велика війна 1914–1918 рр. і Україна. Київ: ТОВ Видавництво КЛЮ. 2013. 476 с.
8. Л. Л. «Доля української жінки-селянки у всесвітній війні» // Наша Мета. 15 лютого, Ч. 2 (1919): 3
9. Макух І. На народній службі. Спогади. Дітройт. 1958. С. 207–208.
10. Павлишин О. Емансипація жінки-селянки в роки Першої світової війни. «Бабська революція» 1918 р. у Східній Галичині // Ukraina Moderna. 2016. С. 152–170.
11. Реєнт О.П. Перша світова війна та її наслідки для України // Проблеми всесвітньої історії. 2016. № 3. С. 64–78.

Олександр ДОБРЖАНСЬКИЙ

*доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії України
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*

**БУКОВИНСЬКІ МОСКВОФІЛИ
В РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ**

Напередодні Першої світової війни буковинські москвофіли були суттєво ослаблені завдяки енергійним діям австрійської влади. Більшість їхніх товариств було закрито, а ті що залишилися, перебували в кризовому стані, були малочисельними і не могли претендувати на реальний політичний вплив. Тим не менше, на початок Першої світової війни на території Буковини перебувало декілька десятків ідейних москвофілів, які продовжували плекати ідеї єдності з росією і справляли певний вплив на невелику частину селян. В роки Першої світової війни вони показали своє справжнє обличчя. Серед них варто назвати Костянтина Богатирця, Євгена Козака, Євгена Маковієвича, Дениса Кисіль-Кисилівського, братів Олексія та Георгія Геровських, Теофіла Драбика, Лева Тиблієвича, Іларіона Цуркановича та ін. Необхідно також зауважити, що в роки війни буковинські москвофіли тісно співпрацювали не тільки з російською окупаційною владою, але й з деякими румунськими діячами, налаштованими проросійськи.

Лідером буковинських москвофілів у роки війни став Олексій Геровський. Йому разом з братом Георгієм у червні 1914 р. вдалося втекти з чернівецької в'язниці, де вони перебували за звинуваченням у державній зраді, і перебратися до росії. Коли російські війська вступили до Чернівців, майже одночасно з ними повернулися до рідного міста і брати Геровські. Обидва носили російську офіцерську форму і займали офіційні посади при російських цивільних та військових адміністраціях.

В роки війни буковинські москвофіли відзначилися кількома важливими для них акціями, які стосувалися взаємин російської окупаційної влади з місцевим населенням краю. Найперше, це пропагандистська діяльність, яка проявлялася в